

намагання реалізувати у практичній діяльності протилежне – ніякого рацію, самі емоції та інтуїція.

Таким чином, розвиток науки та наукового способу мислення певною мірою сприяє деякій розірваності внутрішнього світу сучасної людини, протиставленню розумового життя та емоційної сфери, та трактуванню одного з них як найкращого, належного, дійсно людського за своєю сутністю, що є ще одним поштовхом до розвитку утопічної свідомості або її елементів.

Таким чином, можна стверджувати, що розвиток наукового знання як конкретного, обґрунтованого, логічно та емпірично доведеного знання парадоксальним чином породжує утопічні міркування та утопічні уявлення як щодо результатів розвитку науки та їх значення для суспільного розвитку, так і щодо істинної сутності людини, її внутрішнього світу та належного способу життя.

Анна Когут

Одеський національний політехнічний університет,
м. Одеса

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ АНАЛІЗ І ВИДИ ПОЯСНЕННЯ В МЕТОДОЛОГІЇ ІСТОРІЇ

1. Парадигмальний аналіз, запропонований Т. Куном, довів свою концептуальну значущість під час дослідження історії природничих наук. Застосовність ідеї зміни парадигм до аналізу розвитку історичної дисципліни залишається проблематичною. Окремі автори (А. Панарін, Г. Лебедев, Г. Соколовський) застосовували цю ідею для опису інноваційних процесів в методології гуманітарних галузей знання, не ставлячи питання про її релевантність проблематиці. Враховуючи значні відмінності в предметах природничих та гуманітарних наук, таке механічне перенесення методологічних засобів потребує додаткового обґрунтування. Принаймні, можна припускати, що існують особливості функціонування парадигм у гуманітарних науках та історії зокрема. Для вивчення цього питання необхідно окреслити межі поняття “парадигма”.

2. В 1970 р., лише через 7 років після першого видання “Структури наукових революцій”, М. Мастерман нарахувала 22 окремих поняття, які Т. Кун у вищезазначеній роботі позначив словом “парадигма”. З того часу кількість конотацій, що об’єднуються цим терміном, лише збільшилась. Зокрема, варто вирізняти декілька окремих “жмутків смислів”.

Парадигма в слабкому сенсі – це, із системної точки зору, слідування певного автора деякому концепту. В такому широкому розумінні цей термін стає тривіальним. Парадигма у функціональному сенсі – це інструмент вирішення задач-головоломок (*puzzles*), який може передаватися як експліцитно, так і шляхом прикладу. Метафізична парадигма – особливе бачення світу, що властиве даній стадії розвитку наукового співтовариства. Цей термін зближується з парадигмою в концептуальному розумінні. Парадигма як дисциплінарна матриця – суміш ідей та практичного рішення задач, що розділяються всіма членами наукового співтовариства та визначають стан дисципліни в певний, досить тривалий відрізок часу (соціологічна парадигма за М. Мастерман). Нормальною (за Т. Куном) наука стає тоді, коли інструментальна та метафізична парадигма співпадають з дисциплінарною матрицею.

3. Інструментальна парадигма – це, перш за все, засіб пояснення. В природничих науках пояснення здебільшого буває номологічним. На початку минулого століття пропонувалось (В. Дільтей та ін.) розділяти гуманітарні та природничі дисципліни, віддаючи першим задачу розуміння, а другим залишаючи виключно пояснення. Час показав, що таке розмежування не можна провести достатньо чітко. З одного боку, розуміння є метою будь-якого наукового пошуку. З іншого боку, якщо гуманітарна наука – саме наука, вона не може існувати без генералізації та пошуку закономірностей, тобто без пошуку номологічного пояснення.

4. Власне пояснення може бути визначено як “розуміння відношень об’єкту”. Таке визначення охоплює різні види пояснення, зокрема і в історії. Так за І.Д. Ковальченко існують наступні типи історичного пояснення: 1. пояснення через закон, 2. причинно-наслідкове пояснення, 3. генетичні, 4. структурні, 5. функціональні, 6. мотиваційні, 7. нормативні, 8. психологічно-емоційні. Відповідно очікується більша логічна варіативність в побудові парадигм історичної науки ніж серед природничо-наукових парадигм. Це розмаїття може слугувати основою класифікації парадигм за основним типом пояснення, який вони забезпечують.

5. За детального розгляду типи вищенаведеної класифікації можуть бути поділені на дві великі групи: на ті пояснення, яку шукають структуру, що виконується на речі, яку ми пояснюємо та відповідає наперед зафіксованому концепту та ті, котрі звертаються до гіпотетичного концепту, що міг би виконуватися на даній структурі. До першої групи можна віднести перші п’ять типів пояснення, до другої – останні три. Відповідно, інструментальні парадигми історичної науки можна об’єднати у два великих таксони: орієнтовані на забезпечення номологічного або близьких пояснень (К. Маркс, А. Тойнбі, Ф. Бродель) та спрямовані на пошук телеологічних та раціональних пояснень (Т. Карлайл, Й. Гейзінга, К. Гінзбург).